BRIEF NOTES ON THE IMAGINARY SPACE AND THE LITERARY ROMANIAN MYTHOLOGIES [1]

***Abstract**: The present paper starts from the premise that man, realizing that the world is nothing but an endless passage, if a writer, creates imaginary spaces,* spaces of security*, as they are called by the thematic critics, spaces in which his spirit feels fulfilled, spaces in which he is no longer the burden of any limits. Thus, the main objective of this paper is to follow the characteristics of these spaces of literature (better said, spaces imagined by literature), as well as the literary Romanian mythologies, in the wider context of Romanian literature.*
***Keywords**: space, time, mythology.*

Un poet simbolist, Maurice Maeterlinck, spunea că, dacă astrele ar fi imobile, timpul şi spaţiul n-ar exista... Mişcarea, dar, creează timpul şi spaţiul – două concepte fără de care tot ce există, pentru că există, şi, cum spunea filosoful grec, tot ceea ce nu există pentru că nu există, două concepte, repet, sau două puncte de reper, fără de care omul n-ar mai fi ceea ce este. Sau, mai bine spus, n-ar mai fi ceea ce el a reuşit să fie. Biblia ne dă o sugestie cum şi în câte zile Dumnezeu a creat din haos lumea cu tot ceea ce există şi la urmă, a creat, după chipul său, omul pe care l-a pus stăpân peste lucruri şi vieţuitoare. Fiind vorba despre zile cosmice, nu putem şti cu exactitate cât a durat în realitate procesul creaţiei. Deducem, doar, că după ce a creat toate acestea, adică în a şaptea zi a universului, Dumnezeu s-a odihnit şi a contemplat creaţia sa. Şi-a acordat, altfel spus, un moment estetic în care să observe şi să judece creaţia pe care tocmai o săvârşise... A contemplat, dar, spaţiul (lumea pe care o crease), dar n-a contemplat timpul pentru că, fiind etern, Dumnezeu, nu are noţiunea de timp. Eternitatea suprimă timpul sau îl dilată atât de mult încât el îşi pierde dimensiunea. Numai omul are sentimentul timpului şi, mai ales, are sentimentul trecerii lui inexorabile şi, prin aceasta, omul are sentimentul condiţiei sale de existenţă (cel mai profund, cel mai greu şi cel mai insuportabil). Omul află că nu este etern şi că viaţa lui este doar o scurtă trecere. El nu vede timpul, pentru că timpul nu are corp, dar îl simte când se uită în jurul său şi observă că toate vin şi trec şi că, în fond, lumea nu-i decât o nesfârşită trecere...

Cum judecă literatura această trecere şi petrecere? Fabulând. Ficţionând, imaginând spaţii paradisiace în care omul este mereu tânăr şi existenţa lui este eternă sau, dimpotrivă, imaginând spaţii mici, sufocante, în care omul trăieşte în cutia de chibrit a unui bloc modern, singur într-o lume agitată şi străină. Nu-i rămâne decât să-şi organizeze viaţa în funcţie de aceste date noi, departe de miracolul naturii şi foarte departe de splendorile creaţiei divine realizate în prima dimineaţă a lumii. Îi mai rămâne, totuşi, ceva în această singurătate grea, dacă este scriitor sau este un spirit religios. Dacă este scriitor (bun scriitor) poate crea, el însuşi, lumi imaginare, spaţii în care spiritul său se simte împlinit, poate crea *spaţii de securitate*, cum le spun criticii tematişti de felul lui Jean-Pierre Richard. Acelea în care omul se simte apărat şi, totodată, împlinit... Dacă este un spirit credincios şi nu pune la îndoială ceea ce îi promit Evangheliile, omul se gândeşte cu nădejde la viaţa de dincolo şi la raiul din care a fost izgonit. Acolo spaţiul nu are timp şi timpul n-are durată, iar omul nu mai este povara niciunei limite... Omul este, în sfârşit, liber şi etern. Desigur: liber şi etern în reveriile sale şi în credinţa sa nestrămutată...

[1] Eugen Simion, The Romanian Academy, Bucharest, esimion@acad.ro.

BDD-A5866 © 2011 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:07 UTC)

Cum literatura nu-i, în fond, decât o lungă *reverie scrisă*, să vedem ce ne promite ea în privința spațiului și timpului. Las, deocamdată, timpul deoparte, am să spun ceva doar despre *spațiile literaturii*, mai precis, despre spațiile imaginate de literatură, *spațiile de securitate*, cum am văzut că le spun criticii literari interesați de imaginarul poetic. Căci mai ales poeții au acest dar de a crea spații imaginare sau, cum li se mai zice, *țări imaginare*... Nu numai poeții, desigur, dar mai ales ei. Istoria acestor *țări ficționale* începe de departe, de la primele epopei ale lumii. Ce-i *Ithaca* în care vrea să se întoarcă rătăcitorul Ulise (simbolul *spiritului voiajor*) dacă nu o *patrie imaginară*, simbolul unui univers intim, al spațiului securizant pe care el l-a părăsit, prin războunarea zeilor, timp de 20 de ani? E lumea lui și centrul existenței sale: cu Penelopa care îl așteaptă, cu fiul său, Telemah, pe care l-a lăsat copil și este acum un bărbat tânăr, cu părinții și cu dușmanii săi, pețitorii, care îi toacă averea și vor să-i ia nevasta...

Facem un salt de câteva milenii și ajungem la *Moartea lui Ivan Ilici*. Spațiul s-a redus teribil pentru eroul lui Tolstoi, din tot universul n-a mai rămas decât o găurică în care este împins de o forță necunoscută să intre și el, eroul agonizant, ajuns la capătul puterilor sale, refuză să intre. Unde-i vasta stepă, unde-s munții magnifici, dar orașele grandioase și arogante, dar imensitatea și frumusețea cerului de deasupra? Toate s-au dus, a rămas doar găurica în fața căreia eroul lui Tolstoi se luptă să nu intre, dar nu se poate împotrivi prea mult timp. Timpul implacabil (fatalitatea în care credeau vechii greci și cred încă oamenii simpli!) îl împinge în îngusta fisură a spațiului. Atât i-a mai rămas, aceasta-i unica poartă care se deschide spre alt univers, necunoscut pentru om... Spațiul securizat? Nu, evident, ci ce-a mai rămas pentru om în ultima clipă a existenței sale. Un spațiu imaginar și acesta, lipsit de grandoare, tragic și, într-un anumit sens, derizoriu... Dar, pentru că în preajma lui stă moartea, spațiul - derizoriu (meschina găurică) capătă, nu prin el însuși, ci prin funcția lui simbolică, o notă tragică. Este meritul literaturii și este în puterea literaturii de a înnobila aceste spații meschine, negative, după cum, tot literatura poate crea locuri imaginare în care individul se simte ca în prima dimineață a universului, adică, pur, puternic, frumos, în bună relație cu natura și cu sentimentul că se bucură de grația divină.

Să revin la literatura română. Am studiat într-o carte publicată acum 31 de ani (*Dimineața poeților*) spațiile imaginare ale primilor noștri versificatori, de la Văcărești și Conachi la Alecsandri și ce-am observat? Am observat, întâi, că voind să definească arta de a iubi, ei au inventat arta de a scrie, adică poezia. Iar iubirea și poezia lor au peisaje predilecte cum ar fi *colina* sau *vâlceaua*, *ruinele, codrul, peisajul hibernal* și *lunca* (la Alecsandri), ori *locurile râpoase*, *stâncile monumentale*, dar și *șesul* ars de soare și bătut de crivățul pustietor sau, în alt palier al imaginarului, cabinetul în care se simte aroma ceaiului sorbit încet, în timp ce poetul (tot Alecsandri) începe să-și compună, fără grabă, pastelurile sale. Acestea sunt spațiile imaginare ale poeților români din prima jumătate a secolului al XIX-lea, atunci când clasicismul stă încă în aceeași încăpere a spiritului liric cu preromantismul și romantismul, iar poeții descoperă specificul național și vor să construiască o țară imaginară cu datele geografiei, florei și faunei noastre. Reușesc. Dar, pentru ca țara imaginară să aibă contur și vizibilitate, mai trebuie așteptat puțin, și anume până apare un poet tânăr din nord, care, vorba altui poet (din secolul al XX-lea), să dea un nume tuturor lucrurilor care există în spațiul carpato-dunărean.

Acesta este, evident, Eminescu. El a reușit să creeze, în poemele sale, un spațiu miraculos pe care românii l-au asumat în conștientul și inconștientul lor colectiv, în gândirea și în sensibilitatea lor, o țară imaginară – cum am zis de atâtea ori până acum – cu care cititorii poeziei sale se identifică și pe care o poartă cu ei oriunde ar fi. De aceea

BDD-A5866 © 2011 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:07 UTC)

Eminescu a fost socotit un poet național și este socotit și azi în același fel, în ciuda celor care-i neagă geniul și forța de a reprezenta miturile spiritualității noastre. Mi-am pus întrebarea care este, dincolo de acest spațiu imaginar global, luminat de miturile romantismului, spațiul securizant, inconfundabil și ireductibil eminescian, și am descoperit că ceea ce exprimă mai bine reveriile sale este *codrul tainic*. Aici are loc ceremonia iubirii, cu nota ei melancolică și cu dimensiunea ei cosmică. În *Cezara*, Eminescu inventează alt spațiu al seducției și împlinirii erotice, *insula lui Euthanasius*, izolată de lume, armonioasă, cu o natură paradisiacă, loc ideal pentru amorul văzut ca o divină alcătuire și ca o divină întoarcere a cuplului uman la starea edenică din care a fost izgonit...

Secolul al XX-lea, adică modernitatea, a schimbat datele imaginarului poetic și, ipso facto, formele de relief ale spațiului de securitate. Bacovia aduce fantasma târgului păcătos și introduce în poezie *camera* ca loc de refugiu în fața urgiei de afară (căldura ticăloasă sau grozăvia de nămeți). Natura nu mai este spațiul predilect nici la poeții de după el, iar când apare (la Blaga și, în genere, la expresioniști), natura este plină de mituri și devine subiect de meditație metafizică în care bucuriile spiritului, când sunt, sunt însoțite de angoasele, puternice, ale spiritului liric. Arghezi aduce în poem spațiul recluziunii (*Flori de mucigai*) și universul mic (universul boabelor și fărâmelor). Geniul lui acoperă totul, ca și în poezia lui Eminescu, fără a avea predilecție pentru liniștea agrestă și peisajele calme. În aventura lui amestecă și pe Dumnezeu, comunicându-i frecvent și fără smerenie îndoielile, neliniștile sale. Văzând cât de nesigure sunt fantasmele sale și cât de seducătoare și savante sunt ambiguitățile limbajului său liric, putem spune că spațiul de securitate al poeziei argheziene este fixat în inima insecurității, a îndoielii și a aproximației. Țara lui imaginară este un vast ținut în care toate se întâlnesc (de la peisajele rugăciunii la peisajele urâtului, grotescului, oribilului) și își cer dreptul la expresie, dreptul de a fi reprezentate sau, cum se spune cu o formulă veche în critica literară, dreptul de a fi cântate. Ele sunt mereu vegheate de un spirit liric pregătit să întâmpine toate ipostazele realului, ca o armonică uriașă manipulată de o mână experimentată și imprevizibilă.

I-am lăsat deoparte pe prozatorii moderni. Aceştia - am remarcat o dată, într-un articol despre proza secolului al XX-lea – au trecut de la mitologia alpină – dominantă în secolul anterior – la mitologia câmpiei și la mitologia orașului. Duiliu Zamfirescu, Panait Istrati, Galaction, Preda, Zaharia Stancu, Bănulescu, Fănuș Neagu sunt prozatori ai câmpiei. Spațiul lor de securitate are parfum de ierburi arse de soare și prin el circulă personaje complexe ca Ilie Moromete. Spațiul moromețian este, din acest punct de vedere, elocvent și memorabil. Nu-i, evident, singurul în epica românească din secolul al XX-lea. Sadoveanu este singurul care prelungește spiritul alpin și mitologia alpină în proza de după 1900. Spațiul lui ideal, securizant, este acela din *Zodia Cancerului*, unde toate lucrurile, locurile și oamenii au rămas la legea veche, adică legea existenței naturale, departe de căderile, mistificările, stricăciunile aduse de civilizație. Rebreanu nu are un simț special al naturii și nu face referință la miturile satului. Ion al Glanetașului nu admiră frumusețea pământului, el dorește să intre cât mai repede în posesia lui. Drama lui este socială și aspirația lui este de natură economică, nu estetică, așa cum este adesea la personajele lui Sadoveanu. Hortensia Papadat Bengescu și după ea ”proustieni” propriu-zis (Camil Petrescu, Holban) sunt prozatori ai orașului, spațiul în care se mișcă eroii săi este aglomerat și indistinct, ca un bazar în care intri și te pierzi. Aici se petrec multe drame și oamenii trăiesc într-o nesfârșită complicitate și într-o eternă insecuritate a spiritului, ca eroii lui Holban.

BDD-A5866 © 2011 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:07 UTC)

Spațiul urban din literatura română este, în genere, lipsit de mituri. El este populat de mahalagii pitoreşti sau de intelectuali care se luptă cu geloziile şi fantasmele lor, caută să înțeleagă misterul feminității, ca eroul lui G. Călinescu din *Enigma Otiliei*. Doar Mircea Eliade a descris un Bucureşti năpădit de mituri, ezoteric uneori, alteori (în romanele existențialiste din tinerețe) populat de tineri intelectuali care vor să împace frenezia senzorială cu asceza spiritului şi, neputând să le conjuge, au sentimentul tragicului. Şi, dacă îl au, se sinucid sau intră în aventuri obscure şi sângeroase.

Ce-ar mai fi cu spațiul şi cu timpul din literatura română? Ar fi multe de spus, dar mă opresc aici.

BDD-A5866 © 2011 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:07 UTC)